

Харизматологија и аретологија светог Василија Великог

***Апстракт:** Јеванђелска проповед о даровима (харизмама) Духа Светога и светотајинска пракса непрестано одзвањају у хришћанској Цркви. Сваком хришћанину су дате харизме као пројаве Духа Светога са циљем да он као уд Христовог Тела изграђује само Његово Тело. А цркено Тело се изграђује на начин међусобне повезаности верних и међусобног прожимања духовних дарова. Свети Василије нам предочава своју непрекидну везу са Светим Писмом и живим Предањем, укључујући у њу и епоху светих, знаменитих мужева Цркве. Он ће писати о свом личном искуству, и тиме нам се представити нимало мањим од небовесника и ризнице догмата. Чист и целумудрен живот, љубав и одговорност према даровима Духа Светога су границе унутар којих се пројављују харизме. Свети Василије наводи дарове и службе махом поменуте у Новом Завету: пророштва, разликовања духова, речи мудрости, речи знања; апостоле, јеванђелисте, пастире; свеиштенства, управљања; службе, предавања, покровитељства, разумевања, мољења, милости; веру, силину дела, дарове исцелења, говорења језика, тумачења језика. Он није само говорио и писао о харизмама, и није само радио у границама могућности на украшавању верника предањским врлинама и хришћанским обичајима, него је и сам био вишеструка харизматска личност, обдарена најпре богословским, па свеиштенним и пастирским служењем. Хришћанин проналази циљ постојања у блаженом животу Царства Божјег будућега века. Подвижников циљ је усаглашавање или укључење свога живота у Богочовеков живот. Живот у свету и боравак са браћом у заједници вере налази стадиону или вежбалишту; стадиону такмичења, равној стази напредовања, сталном вежбалишту и настојању на Божјим заповестима, а у вези са Божјом славом као сврхом заједничког живота. Свети Василије гледа на врлину више као на природно стање душе. Упркос многобројним примерима присуства платонистичких и стојичких представа и појава у његовој етикологији, његова мисао је ипак пронизана библијском и хришћанском мишљу, односно миљеом, захваљујући чему он успева да преобрази и преобликује етичке идеале. Рецимо, зло је Богу нешто мрско, а врлина му је угодна; зло је удаљавање од Бога, а врлина привлачење к Њему. У људској души су истовремено укорењене нестечена навика или одазив злу и спонтани одазив врлини. Зло је негативно и неприродно стање, а врлина природно стање и душевно здравље. Све оно што је небогоугодно представља негативну опсију хришћанске етике. Када је монашки живот у*

питању, одрицање од света првенствено је одрицање од света страсти, то јест престанак интересовања душе за плотски живот. Примарни проблем хришћанина је његово старање да очисти своје срце. За напредак у том правцу потребно је себепознање. Пут савршенства је непроходан без себеиспитивања, себеосуђивања и себепроучавања. Душа својим оком мора непрестано да испитује и просуђује себе саму, јер тако стиче моћ процењивања својих могућности и немогућности. Исправно поимање себе доприноси правилном руковођењу у богопоимању и богопознању. Помућено срце попут замућеног ока које не препознаје видљиве предмете не успева да схвати истину. Нико не може приступити добру ако се претходно није удаљио од зла и одступио од њега. Душа је огледало које не може да изрази божанску лепоту ако се помрачила страстима. Савршени живот је духовни живот који постоји тамо где постоји додир са Духом. Дух природном човеку даје духовни облик тако што га извлачи испод присилног служења космичким силама, и кроз преображајни процес чини га слободном личношћу. Веза свих врлина о којима свети Василије говори у свим својим списима јесте љубав. А сила која човека води к Богу у вези је са љубављу Божјом према човеку. Љубав Божја је позив, а љубав човекова одговор. Класичан вид овог човековог одговора на Божју позив јесте молитва. Она се испољава најпре као сећање на Бога. Молитва је ход за вољом Божјом, и духовна храна човекова. Свети Василије о боговиђењу говори на основу личног искуства, мада опет сам избегава директан говор на ту тему. Ово виђење јединствена је појава у духовном животу, макар живот једног подвижника хришћанина у начелу и био несавршен. Свети Дух борави у светим људима и помаже им да га виде, истовремено гледајући и славу Јединорођенога. Када се ум спрегне и помеша са божанством Духа, он постаје сведоком виђења и созерцатељем божанске лепоте; наравно, по мери благодати и издржљивости своје грађе, слично Мојсеју и тројници ученика Христових на Тавору. Ово искуство свети Василије још назива окушањем Бога. Евхаристијски хлеб, то јест Господ као истински хлеб живота, даје верноме радост, но радост не од овога света. Та радост бива од наслађивања божанственом Евхаристијом или светим Причешћем; коначно, од заједништва са Богом.

Кључне речи: Харизматологија, харизме, харизматици, хришћанин, благодат, есхатолошко сећање, икономија дарова, црквени карактер дарова, чистота, љубав, верност, разноврсност дарова, пророштво, мудрост, знање, учитељство, управљање, духовни живот, живот у Христу, духовни човек, блаженство, Божја слава, самовласност, тежња к добру-Богу, божански ерос, просветљеност Духом, живот као арена, аретологија, врлине, очишћење душе од страсти, боговиђење, богопознање или окушање Бога, саобразност Божјој вољи.

Део I

Сваки хришћанин је харизматик

Уводно разматрање

Јеванђелска проповед о даровима (харизмама)¹ Духа Светога и светотајинска пракса непрестано одзвањају у хришћанској Цркви. (1 *Кор.* 12–14. *Рим.* 1–8; 16,1. *Еф.* 4,1–16). Сагласно вери, сваком хришћанину дате су харизме као пројаве Духа Светога у његовом животу, са циљем да му буду на корист и на изграђивање Христовог Тела. Према томе, сви верници начелно су харизматици (*χαρισματούχοι*), и они у Христовом Телу заузимају конкретно место као Његови удови.

Свети Василије Велики није посебно теоретисао о харизмама, као што то уосталом није чинио ни у вези са Црквом, него је у првом реду пројављивао своју црквену савест и одговорност.² Уместо развијеног теолошког дискурса о харизмама он нам радије предочава своју непрекидну везу са Светим Писмом и живим Предањем, укључујући у то и епоху светих, знаменитих мужева Цркве. Најзад, он ће писати и о свом личном искуству, и тиме нам се представити нимало мањим од небовесника и ризнице догмата. Ходећи трагом проповеди светог Василија о Светом Духу и о спасењу у Цркви ми се на почетку сусрећемо са темом истинског, изобилног живота; са темом Бога Који је створио човека *κατ'εἰκόνα καὶ ομοίωσιν* Αὐτοῦ. А то је управо изначална благодат-харизма као дар Божји дат човеку, чији се живот и заједница са Богом називају блаженством. Грех је дакле потамнио то *κάλλος τῆς εἰκόνης* у човеку, и губитком богоподобја човек је изгубио и присност са животом (*πρὸς τὴν ζωὴν οὐκειότητα*).³

Позив упућен човеку да се врати у благодатно стање (*εἰς ἀρχῆς χάριν*) и могућности одазива постали су могући захваљујући Домостроју Сина. „Спасоносна по човека Икономија Бога и Спаса нашега јесте позив из стања палости у стање усхођења до Божје близине после отуђења које је завладало због непослушности. На то се односи Христово оваплоћење, примери јеванђелског живота, страдања, крст, гроб, васкрсење; дакле, све се то односи на човека спасеног кроз уподобљење Христу, који тиме поново задобија оно првобитно усиновљење.“⁴

Глава I

Есхатолошко сећање на нови живот

Нови живот је благодатни живот у Христу. „Имајући првину овог [будућег] живота, [...] [значи] потпуно живети по дару Божијем.“⁵ *Вкусите и видите јако благ* (*χρηστός*) *Господ*. Садашњи залог (*ἀρραβὼν*, *Еф.* 1, 14) и ову храну благодати ми окушамо делимично и као у огледалу (1. *Кор.* 13, 9, 12), а једнога дана ће то бити у пуном степену.⁶ А благодат нам се даје кроз Сина, и она је делатна у нама само захваљујући Њему.⁷ Целокупно дело божанског Домостроја пак, и на основу њега нови живот, бива у заједници са Светом Тројицом: од Бога (Оца), кроз Христа у Духу Светом.⁸

Икономија дарова

Ово дело Свети Дух поспешује и савршава на јединствен начин. Он је саприсутан и саучесник приликом стварања света, као и у свим етапама Домостроја спасења.⁹ Дух уводи у сваку истину, утврђује „у сигурном знању и у правом исповедању и у благочешћу и у духовном и нелажном поклоњењу Богу у Тројици.“¹⁰

Свети Дух кроз мноштво својих дарова непрестано обнавља (εὐκαινισμόν)¹¹ и украшава (διακόσμησιν) Цркву. „Под обновом Цркве пак треба подразумевати и обнову ума, што бива кроз Светога Духа [и Њиме] у свакоме од оних који сачињавају Тело Христове Цркве.“¹² Дарови су посебна даривања верних од стране Свете Тројице, што опет бива Светим Духом. „И као што се говори да Отац достојнима примања расподељује службе (та εὐεργήματα), и да Син расподељује различите степене достојанства (та ἀξιώματα) служења, тако постоји сведочанство и да Свети Дух достојнима примања расподељује дарове (та χαρίσματα) (1 Кор. 12, 4–6).¹³ Међутим, Дух Свети то не чини као служитељ него као господар. То јест, Он се шаље сагласносно Икономији спасења, а делује самовласно.¹⁴ Глаголи који прате дело Светога Духа у вези са харизмама су следећи: μερίζειν (делити), διαίρειν (раздељивати), διαμέτειν (раздавати) и ἐνεργεῖν (деловати). „Светога Духа јесте и то да удељује велике и чудесне дарове, и да дела све у свему.“¹⁵

а. Црквени карактер и улога харизми

Свети Дух припада Цркви, то јест њеним члановима, које Он и сједињује у једно. Харизме су начин присуства и деловања Духа у Христу, захваљујући коме и чему Црква живи, и њено се Тело изграђује на начин међусобне повезаности верних у међусобном прожимању духовних дарова. „Дух се поима целовито, и у вези са деловима, и у вези са раздеобом дарова. Јер сви смо једни другима удови, и различите дарове имамо аналогно Божјој благодати која нам се даде (Рим. 12, 5-6). Због тога *око не може рећи руци: не треба ми; или опет глава ногама: не требате ми*. Сви чланови сачињавају Тело Христа у јединству Духа, један другоме својим харизмама бивајући, логично, од користи. То јест, *Бог постави удове у телу, сваког од њих како Сам зажеле*. Удови се међусобно брину за опште добро. Међу њима постоји сила привлачења захваљујући духовном јединству. Због тога, *ако страда један уд, састрадавају сви удови; а ако ли се један уд прославња, с њим се радују сви удови*“¹⁶ (1 Кор. 12, 26). *Јер као што је тело једно и има удове многе, а сви удови једнога тела, иако су многи, једно су тело, тако и Христос. Јер се и једним Духом сви ми крстисмо у једно тело [...] и сви смо једним Духом напојени* (1 Кор. 12, 13).

б. Испољавање харизми у Цркви

Чист и целуомудрен живот, љубав и одговорност према даровима Светога Духа су границе унутар којих се пројављују харизме.

Чистота — У начелу харизме су дате независно од моралних квалитета и недостатака њихових носилаца. *Јер [Бог Отац] Својим сунцем обасјава и зле и*

добре; и даје дажд и праведнима и неправеднима (Мт. 5, 45). С друге стране, Бог „неретко то чини или то користи ради самог примаоца дарова— не би ли се овај обратио к труду и богоугађању, застидевши се Божје доброте. И опет, по речима апостола: једни, додуше, из зависти и свађе проповедају Христа, а други од добре воље“¹⁷ (Фил. 2, 15).

Дарови се, у уобичајеном смислу речи раздају ради назиданја, а примају се у складу са вером¹⁸, духовним напретком и моралном чистотом прималаца. „Ко би други могао бити Божја река до Свети Дух, Који се кроз веру јавља достојнима који су поверовали у Христа?“¹⁹ „Код достојних међутим, божанска и небеска радост је стална, јер се Дух једанпут заувек усељује у њих.“²⁰ О категоријама које приписује Светом Духу свети Василије говори да „Он својом силом све испуњује, али су Му причесни само достојни; но не по Његовој мери, пошто се Његова сила, то јест деловање разликује сагласно вери [причесника]. Он као да се сам налази у сваком причеснику своје енергије, и то онда када Његова целокупна благодат стално пребива у свему.“²¹

„Пошто се ученици [Господњи] показаше достојним избора Господњег, живљења са Њим, слања у мисију, примања духовних харизми и речи: *вама се даде да знате тајне Царства Небеског (Мт. 13, 11)*, након оваквог знања, након откривења тајни, за друге неизрецивих, па када се још примаче и страдање Господње, они и ово зачуже: *још вам имам много говорити али сада не можете носити*“²² (Јн. 16,12). Супротно томе, „уколико не извршавамо све Господње заповести, и нисмо такви да се на нама потврди Његово сведочанство: *ви нисте од овога света (Јн. 15,19)*, не очекујмо да ћемо бити удостојени Духа Светога.“²³ „Јер где су непријатељства, љутине, гнев, отимачине, свађе, осветољубивост—што све у душама изазива непрестану смутњу— тамо не почива дух кротости.“²⁴ „Јер као што дим одгони пчеле, тако и разуданост или развраћеност пијанства одстрањује духовне харизме.“²⁵ „Ко се од оних што живе у изобиљу и непрестаном наслађивању удостојио да окуси духовни дар?“²⁶ „И оно што је здравом оку моћ гледања, то је очишћеној души енергија Духа. И што је уметнику вештина, то је причеснику Духа сами Дух. Он вазда пребива у достојнима, дејствује међутим према потреби, било пророштвима, било чудесним исцељењима, било којим другим чудотворним дејствима.“²⁷

Љубав — Сви чланови Цркве у начелу носиоци су једне или више харизми, иначе разноврсних. Међутим, не дешава се да појединац буде носилац свих харизми.²⁸ Харизме су заједничарског а не индивидуалистичког карактера. „Лична харизма појединца постаје општа харизма оних који живе заједно [...] Онај ко прима неку од тих харизми, исту поседује захваљујући другима, али и ради самог себе [...] С друге стране, захваљујући заједничком живљењу многих, сваки појединац наслађује се својом харизмом и умножава је тако што ову даје другима; и обратно, тако што се користи харизмама других као својим.“²⁹

Према томе, харизматском индивидуализму нема места у једној заједници која се руководи љубављу, заједници каква је Црква. Зато свети Василије и говори јеванђелским језиком. Апологија оних с леве стране Господа о Страшном Суду: *Господе, Господе, нисмо ли у име Твоје пророковали, и Твојим именом демоне изгонили, и Твојим именом чудеса многа творили? (Мт. 7, 22)*, није неоснована, али

није ни одржива. Господ ће им одговорити: *Никад вас нисам знао*. А ово незнање односиће се на следећу ствар: „Јер они употребљаваху благодат Божју ради задовољења личних циљева; ствар туђа љубави према Богу. Дакле, није тешко погодити смисао реченога.“³⁰ На другоме месту свети Василије одлучно каже: „Јасно је и беспоговорно да ће без љубави, макар ми извршавали наредбе и испуњавали заповести, чували заповеђено нам од Господа, па и великим харизмама располагасти, све то бити урачунато у дела неправде. Не зато што су харизме и заповести такве по својој природи, него зато што они који их практикују чине то ради своје воље.“³¹

Верност и потчињеност добијеним харизмама — Мир и јединство Цркве у сталној су опасности, почев од апостолских времена, због злоупотребе, то јест због присвајања харизми (броја, врсте и достојанства) од стране чланова Цркве (1Кор. 12, 12–28). Свети Василије такође разматра овај проблем, и наглашава да свако мора бити свестан чињенице различитости дарова. Појединац не може имати пуноћу харизми, као што опет сви не могу имати један те исти дар. Због тога „свако треба мудро и благодарно да остане при добијеном, и да се као члан тела у свему са осталима усаглашава у љубави Христовој. Тако, онај са мањим даром да не пада у очајање због овога са већим даром, али и овај са већим да не презире онога са мањим даром. То се не сме чинити због опасности од раздора.“³² „Твој је дар, и теби је упућен за наравоученије брату, ако желиш да га примиш.“³³ Због тога нема разлога за завист, него за радост због користи.³⁴ И нико није властан да присвоји благодатни дар другог „пошто Божји дар остаје у заједничким границама свакога од верних.“³⁵

Харизме свакога појединца у Цркви у ствари су службе (διακονία). „Свако од нас научен речју постаје служитељ одређене праксе од постојећих, које су нам, сагласно Јеванђељу, наложене [да их вршимо]. Другим речима, у великој кући или Цркви не постоје само различити сасуди: златни, сребрни, дрвени и глинени (2 Тим. 2, 20), него и различите службе.“³⁶ Плодност дарова и изграђивање Цркве зависи од благообразности и поретка (1Кор. 14, 10). А где не влада једнодушност, где се не одржава свежа мира, где се не чува кротост у Духу, тамо је потребно много смелости, еда би се тамошњи чланови назвали живим члановима Тела Христовог.³⁷ Ако Црква није повезана везом мира и љубави, онда она не може напредовати.³⁸ У „благочинију Цркве пак обнавља се и умножава лепота љубави.“³⁹ Харизме су повезане са начином служења: *Проклет сваки онај који немарно врши дела Господња*⁴⁰ (Јерем. 48, 10). „Свако понаособ треба да остане у истом звању, и најревносније да остварује оно што му је Господом поверено.“⁴¹ Само у разноврсности дарова остварује се богоугодан поредак у Христовој љубави, и постаје се богоугодним. Благовољеније Божје опет, не допушта да се харизма преиначује на одређеном месту, јер „делатност која није у складу са местом и одређеним циљем не достиже свој свршетак.“⁴²

Пословицу, важећу за постигнуће циља у вези са организовањем монашког општежића, али и живота Цркве уопште, свети Василије проналази код апостола Павла: *Сваки, браћо, у чему је призван у ономе нека остане пред Богом* (1Кор. 7, 24). Разна послушања или службе у општежићу почивају на харизмама братије на коју се после искушавања налажу послушања (οἱ κονοίαι). Сваки од њих

постављен на тај начин је *проверен* или *обучен* (εμπειροτευμένος, εγχευερισμένος) у овој или оној служби (διακονήματα); у служби речи, проповеди, *покровитељства* овог или оног посла, гостопримства, и тако даље. Свети Василије разликује три харизме Духа унутар једног братства:

харизму речи за изграђивање браће и посетилаца (*Опширна правила* 32),

харизму руковођења киновијом и старања о њој од стране настојатеља (*Опширна правила* 34, 35) и

харизму настојатеља или *презвитера* братства (*Опширна правила* 35 и 24, 43).

Зато одговорност према даровима служења мора бити потпуна, и на најбољи начин изражена путем *изграђивања вере, браће и братства*, сваким, па и најмањим поступком.⁴³ Што се монаштва тиче, свети Василије каже да је оно обновило харизме. А живот на једном истом месту (η επι το αυτο ζωή), то јест овај монашки општежитељни, подражавање је апостолском начину живота и рада (μίμημα της αλοστολικης πολιτείας).⁴⁴

в. Врсте дарова у Цркви

Свети Василије наводи дарове и службе махом поменуте у Новом Завету: пророштва, разликовања духова, речи мудрости, речи знања; апостола, јеванђелиста, пастира; свештенства, управљања; служби, предавања, покровитељства, разумевања, мољења, милости; вере, силине дела, дарова исцелења, говорења језика, тумачења језика.⁴⁵ Потребе Цркве епохе светога Василија — епохе јереси, црквених и ратних смутњи — појединим харизмама давале су различите тонове важности и тежине у поређењу са свима осталим. Зато свети Василије даје предност углавном даровима речи, организовања, пастирствовања и служења.

Пророштва — „Ја верујем да је Арханђео Гаврило прорицао будуће ствари (Лк. 1, 26) не другачије него предзнањем Духа. Јер пророштво је једна од харизми у поседу Духа.“⁴⁶ Ова харизма просветљује само пречисте душе, душе очишћене од сваке прљавштине. Јер као што ликови не могу да се огледају у запрљаном огледалу, тако и душа заробљена житејским бригама, и помрачена страстима телесног мудровања, није кадра да прими одсјај Светога Духа.⁴⁷ Примање откривења и преношења Божје воље путем пророчке харизме свети Василије везује углавном за будуће догађаје (μελλοντων πρόγνωσις).⁴⁸

Мудрост и знање — Познање тајни и разумевање скривених ствари су дарови духоносних душа, просветљених Светим Духом.⁴⁹ Када човечији ум прими благодат Духа, он тек тада постаје кадар да разумева божанствене ствари; наравно, у мери у којој је примио благодат, и у мери у којој је сам кадар да је издржи. Уколико нагиње к божанској ствари и прими благодат Духа, он сам постаје способан за созерцање божанских ствари.⁵⁰ „Дакле, захваљујући божанским енергијама рађа се знање, а од знања долази поклоњење. *Верујеш ли да могу учинити то? Верујем, Господе, и поклони му се.*⁵¹ И док поклоњење прати веру, вера се руководи силом. Ако настојиш на томе да онај који верује треба и да зна, онда оно у шта он верује то и показује. Или насупрот томе, оно што он познаје,

управо у то и верује. Бога дакле познајемо захваљујући сили. И тако, верујемо у оно што знамо, а клањамо се ономе у шта верујемо.“⁵²

Мудрост (σοφία) је „наука божанских и човечанских ствари и њихових узрока.“⁵³ Онај који заиста богословствује, спознао је мудрост, као што вели блажени Павле: *а мудрост говоримо међу савршенима, али не мудрост овога века ни кнезова овога века који су пролазни; него говоримо премудрост у тајни сакривену, коју предодреди Бог пре векова за славу нашу, коју ни један од кнезова овога века није познао; јер да су је познали не би Господа славе распели* (1 Кор. 2, 6–8. Рим. 1, 20. Паримије 3, 19; 8, 27). Писмо о мудрости говори у њено име, персонализујући је да би нам било лакше да усвојимо знање о њој; исту важност има и реч: *Господ ме саздаде као почетак путева својих* (Паримије 8, 22); то јест као прво од својих дела. Мудрост својом очигледношћу као да вапије међу видљивим стварима, и као да се, тако голема, не појављује случајно у свим стварима. *Небеса јављају славу Божју и свод објављује дела руку Његових*⁵⁴ (Пс. 18, 2, 4). Она то не чине помоћу гласова и речи језика који би се чули, него захваљујући смислу и словесима (λόγοι) изначалне мудрости, која је за време стварања прва положена у творевину (οὕτως εἰσὶ τινες καὶ σοφίας λόγοι τῆς ἀρχεγόνου, τῆς προ τῶν ἄλλων ἐν τῇ δημιουργίᾳ συγκαταβληθείσης τῇ κτίσει). Мудрост својим ћутањем дозива Створитеља и Господа свога, еда бисмо ми преко ње сместа прибегли мисли о јединоме мудрацу [Богу].⁵⁵

Наравно, постоји и човечанска мудрост; емпиријско знање животних ствари у складу са којим мудрима називамо зналце сваке корисне технике, односно умећа (Паримије 1, 20).⁵⁶ Међутим, прави мудраци су они који су кроз веру примили истиниту мудрост, Господа нашега Исуса Христа (1 Кор. 1, 30).⁵⁷ Свети Дух узима верујућег цариника Матеја и представља га као Јеванђелисту, рибара Јована као богослова, покајаног гониоца Савла као Павла, апостола многобожачких народа. Апостол Јован на пример, није познавао светску мудрост, али је Духом објашњавао тајне тако да му се ниједном мудрошћу није могло противстати нити одолети.

Знање — Свети Дух даје знање достојнима Његових дарова.⁵⁸ Приступању подвигу задобијања мудрости и знања мора претходити очишћење од прљавштине, зла и греха, и то помоћу спасоносног страха Божјег.⁵⁹ Испитивањем пак ствари туђих Богу, не може се стићи до богопознања.⁶⁰

Учитељство — Ова харизма најпознатија је у Цркви као *проповед Јеванђеља*. „Они који не познају реч истине, проповед Јеванђеља називају глупошћу, јер презиру једноставан начин изражавања Писма. Међутим, ми који се хвалимо крстом Христовим због свега што се Светим Духом показа и што нам Бог дарова (1 Кор. 2, 12–13), не спознасмо речима људске мудрости да Бог у речи о Христу даде богату благодат своју. Тога ради за кратко време готово се по целој икумени прошири проповед, јер се на проповеднике Јеванђеља изли богата и непропадљива благодат, због чега их [Јеванђеље] Писмо назива устима Христовим.“⁶¹

Управљање — Ова харизма схваћена као икономисање црквеним и духовним стварима, или као црквено руководство⁶², усмерена је махом на *предстојатеље* Цркве који имају дара свештенства⁶³, и којима је поверен *жртвеник исцељења* (θερατεία τοῦ θυσιαστήριου), *брига за стадо Христово* и *заступништво* (προστασία)

Цркава.⁶⁴ „Управљање је добро познавање наука душе о нестабилности човечанских ствари и начина њиховог превазилажења. На много места ове житејске ствари Писмо назива водом и морем (*Пс.* 17, 17). Уколико се животом не управља поуздано и чврсто, он ће се наћи у опасности у којој и брод захваћен буром; то јест, живот ће се наћи на узбурканој пучини греха. А неопходне моћи управитеља или кормилара су бистар ум и будна пажња.“⁶⁵ „Мудар управитељ је онај који разумно руководи свим оним што се дешава са природом, који се руководи разумом, и увек остаје исти, не поносећи се сујетним угодностима, нити се понижавајући у беди.“⁶⁶ Управитељ је обавезан да неометано прати промене свога живота, да се не уљуљкава садашњим стварима као вечним, и да не бива обузман нерасположењем и туробношћу.⁶⁷ Пошто бити управитељем подразумева, пре свега поседовање тога дара, то дар треба и неговати угледањем на *сунце правде*, и сарађивати са Светим Духом руковођењем божанским законом.⁶⁸ Као достојне управитеље свети Василије наводи Атанасија Великог, Јевсевија Самосатског и Мусиона Неокесаријског.*

Глава II

Проповед светог Василија Великог о харизматском или духовном животу у Цркви

а. Свети Василије Велики као харизматик или духовни човек

Свети Василије није само говорио и писао о харизмама, и није само радио у границама својих могућности на украшавању верника предањским врлинама и хришћанским обичајима, него је и сам био вишеструка харизматска личност, обдарена најпре богословским и пастирским и свештеним служењем.⁶⁹ Свети Григорије Богослов, Василијев животни сапутник и саборац, велича овог јерарха великана, и позива све верне да заједно са њим учествују у радости. Јер још треба говорити о законодавцу тронава, о благоустројитељу народног живота, о речима васпитача, о осоколитељу пустиње, о руководитељу у једноставности, о созерцањима богослова, о зауздатељу весеља, о молитвенику у бедама, о штапу седих, о педагогу младости, о оцу сиротих, о сиромалољубивоме, о гостопримничару странаца, о лекару болних—о оном који свима беше све, еда би све, или већину њих задобио.⁷⁰

б. Хришћанинов циљ — блаженство и Божја слава

Хришћанин проналази циљ постојања у блаженом животу будућега века Царства Божјега.⁷¹ У ствари „јединствен циљ хришћанинова живота је слава Божја“⁷². Прослављајући Бога човек и самог себе прославља као сличног Богу. „Треба се уподобљавати Богу по сили људске природе.“⁷³ Док с једне стране Божја величанственост дарује човеку оно најсуштинскије, — славу Божју —, с друге стране човекова подобност Богу од суштинског је значаја, и она као таква треба да

постане циљ. Божје подобије у човеку подударно са божанским животом подразумева вечно постајање у блаженству, а то је оно што човеков живот коренито мења.

в. Хришћанинов лик — живот у Христу

У поговору *Етике*, списа који се само придаје светом Василију, а руком другога састављеном на основу одабраних места Новог Завета, описане су одлике правога хришћанина, и на основу њих је скициран његов лик. Тај лик се пре свега односи на веру у Бога, пројављивану из љубави према Њему, и активираним благодаћу. Затим следи обновљење кроз крштење⁷⁴, па морална чистота, љубав за друге, непрестано сећање на Христа, и стална духовна будност и приправност.

Циљ подвижника јест усаглашавање или укључење свога живота у Богочовеков живот. Јер да би се омогућило остварење живота, неопходно је подражавање и уподобљавање Христу, како у погледу Његовог живота као примера, тако и у погледу Његових страдања.⁷⁵ Подвижников живот треба да буде Христос; то јест, његова реч да буде реч о Христу, његова помисао да лети к Њему, а свака делатност да овиси о Његовим заповестима, еда би се и његова душа обликовала према Христу.⁷⁶ Према томе, хришћанско правило је „подражавати Христу по мери оваплоћења.“⁷⁷

г. Самовласност (αυτεξούσιον)

Могућност усавршавања почива на факту створености. Свако створено духовно биће одликује се слободом која га води у промене. Духовна и морална слобода је сила коју стари хришћански богослови карактеришу као самовласност. Стање поробљености нужно омета усавршавање, и помрачује божанску икону која постоји тамо где постоји слобода. Као што је самовласност некада удаљила човека од Бога и одвела га у грех, иста сада води га уподобљењу Богу, будући да смо се у међувремену крвљу (Бого)човека ослободили, и да смо позвани у сродство.

д. Тежња ка добру — Богу (Η εφεσις του αγαθου)

Поред самовласности постоји и друга усавршавајућа сила— урођени порив ка добру, жеља за добром. Људи по природи стреме за вољеним добрима. У ствари Бог је добар. „Дакле, Богу све тежи пошто добру тежи.“ А шта је чудесније од божанске лепоте? Која мисао је радоснија и величанственија од мисли о Богу? Која жеља је постојанија и несношљивија од оне коју је Бог уметнуо у чисту душу? Муње божанских красота су неизрециве и неисказиве. Њих је немогуће речју опишти и слухом обухватити.⁷⁸

ђ. Божански ерос

Ова сила, жеља или стремљење, нема аутономију, и душа се не покреће према добру сама по себи.⁷⁹ По василијевском мишљењу, божанствени ерос као појам, мада платоновскога порекла и надахнућа, има другачију функцију; јер он, без обзира на то што је Богом усађен у душу, покреће се само након божанскога геста. На сваки начин, резултат његове активности јесте да се к Њему, дакле к Богу окреће сав свемир са незадрживом жеђи и неизрецивом љубављу (ασχέτω τινι λόθω και αρρήτω στωρη)⁸⁰, и да Га гледа као управитеља и животодавца. А утољена

жеља приближава Богу, то јест приводи животу. Пошто је Бог живот, онда онај који је Богу близак заиста и живи; док је удаљен од Њега удаљен и од живота. Бог је живот, а смрт је удаљеност од Бога. Ето како се Адам удаљио од Бога, и како је нашао смрт.⁸¹

е. Просветљеност Духом (Ο φωτισμός τοῦ Πνεύματος)

Божанствени ерос је сила која води савршенству кроз човекову самовласност и слободу, а просветљеност Духом је благодат коју Света Тројица даје хришћанину или подвижнику који се труди да сву своју устремљеност доведе крају. Савршени живот је духовни живот који постоји тамо где постоји додир са Духом, Коме је могуће приближити се човеку под условом човекове душевне чистоте; то јест, након одвајања душе од страсти и очишћења од прљавштине. А када се човек врати природној красоти, и очишћењем дадне души њен првобитни изглед као у извајаног цара, тада ће му Дух као сунце у њему самоме показати икону невидљивога, па ће он у блаженом виђењу иконе угледати неизрециву лепоту прототипа. Дух подиже срца, руководи болесне, усавршује подвижнике, док удаљене и отуђене чини духовним у заједници. Као што светла и провидна тела на која падне зрак светлости светле још јаче, и свој одсјај шаљу у простор, тако и духоносне душе просветљене Духом постају духовне и другима шаљу благодат.⁸² Људска личност, мистички усавршена благодаћу Духа, располаже том благодаћу у себи као сталном обновитељском силом, и постаје духоносна. Дух се с правом карактерише као облик (εἶδος), то јест као образ или вид у класичном смислу речи. Он природном човеку даје духовни облик (μορφήν) тако што га извлачи испод присилног служења космичким силама, и кроз преображајни процес га чини слободном личношћу.⁸³

ж. Живот као арена или стадион

Живот у свету и боравак са браћом у заједници јесте један стадион или вежбалиште; стадион такмичења, равна стаза напредовања, стално вежбалиште и настојање на Божјим заповестима, с обзиром на Божју славу као сврху заједничког живота, сагласно заповести Господа нашег Исуса Христа: *Тако да се светли светлост ваша пред људима, да виде ваша добра дела и прославе Оца вашег Који је на небесима (Мт. 5, 16).*⁸⁴ За победу у арени духовном атлети потребна је одговарајућа припрема, упорност током борбе, племенито држање у напорима, ранама и боловима.⁸⁵ Живот је и борбено поље кога због тога не треба пренебрегавати нити презирати. Он поседује вредност средства за остварење највишег циља, али је и сам по себи вредност. Усред болова и жалости постоје моменти пријатности или радости, надом увеличани.⁸⁶ Путници током живота чувају успомену на места свога боравака, било да су она била мирољубива или сурова. Атлете и војници опет, живахно препричавају епизоде узбудљивих искушења током борби.⁸⁷ Које се од добара лако стиче? Оно које је као извојевана победа истовремено спасоносно. Болови порађају славу, трудбеници стичу венац.⁸⁸

Део II

Јеванђелска аретологија

Глава I

О добру и о злу

Добра трајно присутна у души, од којих зависи и наше телесно здравље, јесу *мудрост* (σοφροσύνη), *правда* (δικαιοσύνη), *мужевност* или *храброст* (ανδρεία) и *разум* (φρόνησις); четири врлине (αρεταί) класичне јелинске аретологије.⁸⁹ Свети Василије гледа на врлину више као на природно стање душе. Упркос многобројним примерима присуства платонистичких и стојичких представа и појава у његовој етикологији, његова мисао је ипак пронизана библијском и хришћанском мишљу, односно етосом, захваљујући чему он успева да преобрази и преобликује саме етичке идеале. Тако рецимо, зло је Богу нешто мрско, а врлина му је угодна; зло је удаљавање од Бога, а врлина привлачење к Њему. У људској души су дакле укорене неистовремено нестечена навика или одзив злу, и спонтани одзив врлини. Зло је негативно стање, па и неприродно, а врлина природно стање, па и душевно здравље.⁹⁰

Све оно што је небогоугодно представља негативну опсију хришћанске етике.⁹¹ Када је монашки живот у питању, одрицање од света првенствено је одрицање од света страсти; то јест престанак интересовања душе за плотски живот. Примарни проблем хришћанина опет, јесте његово старање око очишћења срца. За напредак у том правцу потребно је себепознање (αυτογνωσία). Пут савршенства је непроходан без себеиспитивања (αυτοανάλυσις), себеосуђивања (αυτοανάκρισις) и себепроучавања (αυτοέρευνα). Душа својим оком мора непрестано да испитује и просуђује себе, јер само тако стиче моћ процењивања својих могућности и немогућности.⁹² Исправно поимање себе доприноси правилном руковођењу у поимању самога Бога.⁹³ Речима *Пази дакле на себе да би пазио на Бога* (Πρόσεχε σου σεαυτω ινα προσέχης Θεω)⁹⁴, Василије завршава воју омилију.

2. Очишћење душе од страсти

Помућено срце попут замућеног ока које не препознаје видљиве предмете, не успева да схвати истину.⁹⁵ Нико не може приступити добру ако се претходно није удаљио од зла и одступио од њега.⁹⁶ Душа је огледало које не може да изрази божанску лепоту (κάλλος) ако се помрачила страстима.⁹⁷

Свети Василије поклања нарочиту пажњу извесним страстима:

зависти која нагриза и прождире (εξαναλίσκει) душу која се њоме храни као рђа гвожђем⁹⁸,

гневу који кроз гневљиве људе делује попут отрова кроз отровнице⁹⁹, и пијанству, које је својевољни демон, убачен у душе путем хедонизма.¹⁰⁰

3. Саобразност вољи Божијој — Љубав

Веза свих врлина о којима свети Василије говори у свим својим списима јесте љубав. А сила која води човека к Богу у вези је са Божјом љубављу према човеку. Божја љубав је позив, а човекова љубав одговор. Класичан вид овог човековог одговора на Божји позив јесте молитва. Она се испољава најпре као сећање на Бога.¹⁰¹ Молитва је ход за Божјом вољом¹⁰² и човекова духовна храна.¹⁰³ Она је пројава човекове посвећености Богу у свим животним приликама, јавним и тајним. „Како за молитву и за појање Псалмама, тако је и за многе друге ствари погодно свако време. Док покрећемо руке за рад, ми по могућству славимо Бога језиком, и тиме називамо веру. Ако то није могуће, онда ми то чинимо срцем у Псалмима и појању и песмама духовним, као што је написано (*Кол. 3, 16*). Дакле, док радимо, ми обављамо молитву; благодаримо Ономе Који нам даде и моћ руку да радимо и мудар ум да стичимо потребно знање; ми још благодаримо Ономе Који нам дарова материју за оруђа и за занате којима ћемо се бавити, те се тако молимо и да дела наших руку послуже сврси угађања Богу.“¹⁰⁴ Молити се непрестано могуће је, и неопходно и приликом путовања.¹⁰⁵ Љубав према ближњима опет, повезује све чланове Цркве, али и све становнике света.

4. Боговиђење или окушање Бога —

На основу личног искуства свети Василије говори о боговиђењу, мада опет сам избегава директан говор на ту тему. Међутим, сведочанство о томе пружа нам његов брат, свети Григорије Нисијки.¹⁰⁶ А сам Григорије овако говори на тему боговиђења: „Ако се некада догодило да се нека светлост излила у твоје срце и створила једну свеобухватну мисао о Богу, и да је при том обасјала твоју душу тако да заволиш Бога и презреш ствари светске и плотске* макар и на основу овог нејасног и сажетог описа, ти ето помоћу тога схвати целокупно стање праведника који успевају редовно и непрекидно да бораве са Богом у радости. И док ти ретко када добијаш ту радост у складу са Божјом икономијом, то јест да се макар и краткотрајним окушањем сетиш љубави које си лишен, дотле је код праведника стално присутна божанска и небеска радост, јер се Дух једанпут заувек настанио у њему. Први пак плод Духа јесте љубав, радост, мир (*Гал. 5, 22*). Господ као да је једно место на коме праведници пребивају, и на коме је свака невоља присутних искорењена, те тако само радост постоји. Али и праведник самим собом постаје место Господњег примања и боравка.“¹⁰⁷

Оно чега се Анђели удостојавају, тога су се људи удостојили. „Како би Тронови и Господства, Начела и Власти могли проводити блажени живот када не би непрестано гледали лице Оца небескога? (*Мт. 18, 10*). Међутим, гледања нема без Духа.“¹⁰⁸ Ово виђење јединствена је појава у духовном животу, макар живот једног подвижника хришћанина у начелу и био несавршен. А у вези са несавршенством, неправедни живе несавршено, и ову благодат не стичу. Свети Дух

борави у светим људима и помаже им да га виде, истовремено гледајући и славу Јединорођенога.¹⁰⁹ Када се ум спрегне и помеша (ανακραθεις νοус) са божанством Духа (τῷ θεότητι τοῦ Πνεύματος) он тада постаје сведоком виђења и созерцатељем божанске лепоте (τὰ Θεῖα κάλλη); наравно, по мери благодати и издржљивости своје грађе¹¹⁰, слично Мојсеју¹¹¹ и тројници Христових ученика на Тавору.¹¹² Ово искуство свети Василије још назива окушањем Бога (γευσις Θεοῦ). Евхаристијски хлеб, то јест Господ као хлеб истинског живота, верноме даје радост, но не радост овога света.¹¹³ Та радост бива од наслађивања божанственом Евхаристијом или светим Причешћем; коначно, од заједнице са Богом.¹¹⁴

Zusammenfassung:

David (Perovic)

Charismatologie (die Lehre über die Charismata des Geistes) und Aretologie des Heiligen Basilius des Großen

Die Verkündigung des Evangeliums von dem Gaben (den Charismata) des Heiligen Geistes und den Sakramenten ist in der Kirche immer aktuell. Jedem Christ wurden die Gaben als die Offenbarung des Geistes gegeben, damit er als Glied des Leibes Christi zum Aufbau des Leibes beitragen kann. Der Leib der Kirche baut sich dadurch auf, dass sowohl die Gläubigen als auch ihre Gaben sich miteinander verbinden und durchdringen. In den Werken des Heiligen Basilius wurde der ununterbrochene Zusammenhang mit der Heiligen Schrift und lebendiger Überlieferung zusammen mit der eminenten Kirchenväter betont. Weil die Werke des Heiligen Basilius durch seine eigene Erfahrung stark geprägt wurden, stellt er sich für uns als ein echter Verkündiger des Evangeliums und Sakristei der Dogmata (der Wahrheiten) dar. Ein richtiges reines Leben, die Liebe und die Verantwortlichkeit für die Gaben des Heiligen Geistes sind der Rahmen, innerhalb dessen die Charismata zu sehen sind (sich offenbaren). Der Heilige Basilius führt die Gaben und die Dienste des Heiligen Geistes an, die schon im Neuen Testament erwähnt sind: prophetisches Reden, die Fähigkeit die Geister zu unterscheiden, die Mitteilung der Weisheit, die Vermittlung der Erkenntnis; die Apostel, die Evangelisten, die Hirten; die Dienste, die Lehren, die Gebete, die Gnade; der Glaube, die Wunderkraft, die Gabe Krankheiten zu heilen, die Gabe verschiedener Arten von Zungenrede und die Gabe Zungenrede zu deuten. Er hat nicht nur über die Charismata geredet und geschrieben und versucht so weit wie möglich die Gläubige mit den Tugenden auszustatten und christliche Sitten zu lehren, sondern er selbst war ein Charismatiker, begabt zuallererst mit der Gabe der Theologie und der Gabe des priesterlichen Dienstes. Ein Christ findet den Sinn seiner Existenz im seligen Leben des Gottesreiches in der kommenden Welt. Das Ziel eines Asketen ist die Teilnahme seines Lebens am Leben des Gottmenschen Christus. Das Leben in der Welt zusammen mit unseren Brüdern in der Gemeinde ähnelt einem Stadion oder einem Trainingplatz, Wettkampfanlage, dem Weg zur Entfaltung und Neigung zum Gehorsam gegenüber Gottesgeboten. Das alles ist im Bezug auf die Ehre Gottes als das Ziel des gemeinsamen

Lebens. Der Heilige Basilius ist der Meinung, dass die Tugend eigentlich ein natürlicher Zustand der Seele ist.

Obwohl man in seiner Ethik-Lehre (Ethikologie) in zahlreichen Beispielen einige platonische oder stoische Darstellungen erkennen kann, sind seine Gedanken durch biblische und christliche Einstellungen stark geprägt. Dadurch gelang es ihm, ethische Ideale neu zu gestalten. Zum Beispiel, das Böse ist Gott verhasst, hingegen ist ihm die Tugend angenehm; das Böse ist die Ablenkung von Gott, die Tugend ist die Annäherung zu ihm. In der menschlichen Seele sind gleichzeitig eine eingewurzelte Gewohnheit zum Bösen und spontane Erwidern auf die Tugend. Das Böse ist ein negativer und unnatürlicher Zustand, die Tugend ist demgegenüber ein natürlicher Zustand und die Gesundheit der Seele. Alles, was zu Gott unangenehm ist, stellt ein negatives Kriterium der christlichen Ethik dar.

Wenn es um monastisches Leben geht, ist die Ablehnung der Welt ist zuallererst die Ablehnung der Welt der Leidenschaft (Trieb), das heißt das Ende des Interesses der Seele für leidenschaftliches, triebhaftes Leben. Das Hauptproblem eines Christen ist die Sorge sein eigenes Herz rein zu machen. Um in diese Richtung voranzukommen, ist es notwendig, sich selbst besser kennenzulernen. Auf dem Weg zur Vollkommenheit kann man nicht ohne Selbstuntersuchung, Selbstüberwachung und Selbstbeurteilung gehen. Die Seele muss sich ständig selbst untersuchen und beurteilen, weil auf diese Weise die Seele eine Fähigkeit erwirbt und zwar die Fähigkeit ihre eigenen Möglichkeiten und Unmöglichkeiten einzuschätzen. Eine richtige Selbsterkenntnis trägt dazu bei, dass man sich besser in der Anschauung Gottes leitet. Ein gedimmtes Herz ist wie ein gedimmtes Auge, das die Gegenstände in seiner Umgebung nicht erkennt und keine Wahrheit verstehen kann.

Man kann nicht zum Guten kommen, ohne dass man sich vom Bösen abgewandt hat und dass man es abgelehnt hat. Die Seele ist wie ein Spiegel, der nicht die Schönheit der Göttlichkeit ausdrücken kann, wenn es von der Leidenschaft verdunkelt ist. Ein vollkommenes Leben ist ein geistliches Leben und existiert nur dort, wo es die Berührung mit dem Geist gibt. Der Geist gibt der Natur des Menschen eine geistliche Gestalt, und dadurch befreit ihn vom zwingenden Dienst am irdischen Körper und macht ihn zu einer freien Person. Das Zentrum und die Verbindung aller Tugenden, über das der Heilige Basilius in seinen Werken gesprochen hat, ist die Liebe. Die Kraft, die den Menschen zu Gott führt, ist verbunden mit der Gottesliebe für die Menschen. Die Gottesliebe ist ein Ruf, während die Liebe der Menschen eine Antwort ist. Ein typisches Beispiel der Antwort des Menschen auf den Ruf des Gottes ist das Gebet.

Das Gebet manifestiert sich zuerst als die Erinnerung an Gott. Das Gebet ist der Gehorsam gegenüber Gottes Willen und ist geistliches Essen des Menschen. Wenn der Heilige Basilius über die Anschauung Gottes sprach, sprach er aus seiner eigenen Erfahrung, dennoch vermied er auch dabei direkte Rede darüber. Diese Anschauung ist eine besondere Erscheinung im geistlichen Leben, sogar wenn das Leben eines christlichen Asketen im Prinzip unvollkommen ist. Der Heilige Geist ist in heiligen Menschen und ermöglicht ihnen Ihn zu sehen und gleichzeitig die Ehre des eingeborenen Sohnes zu schauen. Wenn der Verstand sich mit dem Geist verflücht, wird er Zeuge der Anschauung der göttlichen Schönheit; das aber entspricht der Gnade und den Fähigkeiten der Menschen selbst, wie z.B. Mose am Sinai oder die Apostel am Berg Tabor. Das eucharistische Brot, das heißt Gott als wahrhaftiges Brot des Lebens, gibt dem Gläubigen

die Freude, die nicht zu dieser Welt gehört. Die Freude kommt von der Teilnahme an der Eucharistie beziehungsweise Heiligen Kommunion und zuletzt von der Gemeinschaft mit Gott selbst.

Schlüsselwörter: Charismatologie, Charisma, Charismatiker, Christ, Gnade, eschatologische Erinnerung, Geistesgaben, kirchlicher Charakter der Geistesgaben, Reinheit, Liebe, Treue, Verschiedenartigkeit der Geistesgaben, prophetisches Reden, Weisheit, Vermittlung der Erkenntnis, geistliches Leben, Leben in Christus, himmlischer und irdischer Leib, Seligkeit, Ehre Gottes, Selbstbestimmung, die Neigung zum Gute – Gott, Erleuchtung des Geistes, Leben als Arena, Aretologie, Tugenden, Reinigung der Seele vom leidenschaftlichen, triebhaften Leben, Anschauung des Gottes, Erkenntnis des Gottes, Gehorsam gegenüber Gottes Willen.

Библиографија са напоменама:

¹ I Καρμίρη, Η Εκκλησιολογία του Μ. Βασιλείου γ: Έπιστ. Επετιρ. Θεολ. Σχ. Πα/μ. Αθηνων, Αθηναι, 1958, στρ. 103-139. Истога, Η εκκλησιολογία των Τριων Ιεραρχων, Αθουαι 1962. Dom David Amand, *L'ascèse monastique de St. Basile de Césarée*, Maredsons, 1948, στρ. 138–144. K. Rahner, *Das Charismatische in der Kirche*, γ: Das Dynamische in der Kirche, 2. изд., Freiburg i. Br. 1958, στρ. 38–73.

² I Καρμίρη, Η Εκκλησιολογία του Μ. Βασιλείου, στρ. 103. L. Fischer, *Basilius der Grosse. Untersuchungen zu einem Kirchenvater des vierten Jahrhunderts*, Basel, 1953, στρ. 52.

³ Λόγος Ασκητικός 1, 1. PG 31, 869 D. Οροι κατα πλάτος, *питање* 55, 1. PG 31, 1045D.

⁴ *Ο Духу Светом* 15, στρ. 36.

⁵ Πери ταπεινοφροσύνης 3. PG 31, 532A, 532 (ο благодати). Фил. 2, 13. 1. Кор. 2, 7, 10. 1. Кор. 15, 10. 2. Кор. 1, 9–10.

⁶ *Омилија на Псалам* 33, 6. PG 29, 365A.

⁷ *Ο Духу Светом* 8, 17. PG 32, 96B.

⁸ *Против Евномија* 3, 4. PG 29, 664C. 665A. Пс. 32, 6. Јов. 33, 4. Ис. 48, 16. Пс 138, 7. Јн. 1, 12. Рим. 8, 15. Мт. 23, 10. Јн. 14, 26. 1 Кор. 12, 4–6; 12, 11. Дап. 21, 11. 1. Кор. 2, 10–11. 1 Тим. 6, 13. Јн. 10, 27–28. Рим. 8, 11.

⁹ *Ο Духу Светом* 9, 22. PG 32, 108B. Погл. 16, 38. 136ABC. Погл. 26, 61. 180B. *Против Евномија* 3, 4. PG 29, 661C. *Омилија на Псалам* 32, 4. PG 29, 333A–D. *Ο Духу Светом* 132B. Погл. 24, 55. 172AB.

¹⁰ Πери πίστεως 4. PG 31, 685C.

¹¹ *Ο Духу Светом* 16, 39. PG 141A.

¹² *Омилија на Псалам* 29, 1. PG 29, 308A.

¹³ *Против Евномија* 3, 4. PG 29, 664AB. *Ο Духу Светом* 16, 37 и 38. PG 32, 133C. 137C.

¹⁴ *Омилија* 15 *Ο вери* 3. PG 31, 472A.

¹⁵ Πери κρίματος Θεου 4. PG 31, 660BC. *Омилија* 15 *Ο вери* 4. PG 31, 685C. *Ο Духу Светом* 9, 23. PG 32, 104C.

¹⁶ *Ο Духу Светом* 26, 61. PG 32, 181AB.

¹⁷ ΟΡΟΙ ΚΑΤ'ΕΠΙΤΟΜΗΝ, *питање* 179. PG 31, 1201C. 1204A. Јн. 11, 50. *Тумачење на Исаију* 4. Trevisan I, 13, 15; 2, 7, 9 и 6, 19, 21.

¹⁸ Ηθικά, гл. 1 (58). PG 31, 789A. Οροι κατα πλάτος, *питање* 7, 2. 932A. Οροι κατ'επιτομήν, *питање* 303, 1297 A. Πери βαπτίσματος 2 (8, 3) 1604AB.

¹⁹ *Омилија на Псалам* 45, 4. PG 29, 421C.

- ²⁰ *Омилија на Псалам* 32, 1. PG 29, 324С.
- ²¹ *О Дућу Светом* 9, 22. PG 32, 108С. 109А. *Исто*, 3/23. 109А В. Погл. 22, 53, 168ВС и 26, 63. 184В.
- ²² *О вери* 2. PG 31, 681С.
- ²³ *Сажета правила, питање* 204, PG 31, 1217В.
- ²⁴ ΚΑΤΑ ΟΡΓΙΖΟΜΕΝΩΝ 7. *Омилија* 10. PG 31, 372А.
- ²⁵ ΠΕΡΙ ΝΗΣΕΤΕΙΑΣ, *беседа* 1, 11. PG 31, 184АВ.
- ²⁶ *Исто*, 9. 180В.
- ²⁷ *О Дућу Светом* 26, 61. PG 32, 180СD. 181А. *Исто*, 63. 184СD. *На Исаију* 1. изд. Trevisan I, 5, 9. 11 (харизма пророштва), 3, 9 и 2, 7, 9 (харизма мудрости, знања и учитељства).
- ²⁸ *Опишрна правила, питање* 7, 2. PG 31, 93 2 А. Ηθικά, *правило* 60. PG 31. 793А.
- ²⁹ *Опишрна правила* 7, 2. PG 932АВ.
- ³⁰ *Сажета правила, питање* 179. PG 31, 1201ВС.
- ³¹ ΠΕΡΙ ΒΑΠΤΙΣΜΑΤΟΣ Α΄ Λόγος 2, 25. PG 31, 1568В. *Исто*, 24. 1565СD и Λόγος 3. 3. 1577С. Јн. 13, 15. Мт. 25, 35, 40. *Опишрна правила, питање* 3, 1. PG 31, 917АВ.
- ³² Ηθικά 60. PG 31, 793АВ. *Исто*, 7, погл. 1. 712В.
- ³³ ΠΕΡΙ ΦΘΒΝΟΥ 5. PG 31, 384АВ. Такође Λόγος Ασκητικός και παραίνεσις 8. PG 31, 644В.
- ³⁴ *Исто*.
- ³⁵ *О криштењу, беседа* 2, 8, 3. PG 31, 1601С.
- ³⁶ Πρόσεχε σεαυτώ 4. PG 31, 205В. Οτι ουκ εστιν αιτιος των κακων ο Θεός 5. PG 31, 340ВС.
- ³⁷ ΠΕΡΙ ΚΡΙΜΑΤΟΣ ΘΕΟΥ 3. PG 31, 660АВ.
- ³⁸ Προς τους συκοφανтουντος ημας, οτι τρεις θεούς λέγομεν 1. PG 31, 1489А.
- ³⁹ Писмо 222, изд. R. Deferrari, London, 1953, том. 3, 284. PG 32, 820В.
- ⁴⁰ *Опишрна правила, питање* 24. PG 31, 984АВ.
- ⁴¹ *Сажета правила, питање* 303. PG 31, 1297А.
- ⁴² ΠΕΡΙ ΒΑΠΤΙΣΜΑΤΟΣ Β΄ 8, 3 и 4. PG 31, 1604АВ.
- ⁴³ *Опишрна правила, питања* 30, 32 (2), 35 (2, 3), 39, 40. *Сажета правила, питања* 45, 87, 91, 154, 187, 189. PG 31, 993А и даље. Π. Χρήστου Η κοινωνιολογία του Μ. Βασιλείου, Αθηναι 1951, стр. 33–40, 78–82. Н. Döörries, *De Spiritu Sancto*, 160. W. K. L. Clark, *The ascetic works of saint Basile*, London, 1925 . *Истор Saint Basile the Great, A study in monasticism*, стр. 159.
- ⁴⁴ Писмо 295. Deferrari, том IV, London, 1950, стр. 206.
- ⁴⁵ 1 Кор. 12, 8–10 и 28–30. Рим. 12, 6–8. Еф. 4, 11. 1. Тим. 4, 14 и 2. Тим. 1, 6. П. Τρεμπέλα, *Υπόμνημα εις τας επιστολας του Παύλου*, Αθηναι 1937, стр. 105–107, 233–243 (258). Σ. Αγουρίδου, *Σύντομος ερμηνεία της Α΄ προς Κορινθίους επιστολης του Απ. Παύλου*, Θεσ/νίκη, 1967.
- ⁴⁶ *О Дућу Светом* 16, 38. PG 32, 137С. 1 Кор. 11, 10.
- ⁴⁷ Писмо 210, 6. Y. Courtonne, Paris, 1961, том II, стр. 196. PG 32, 777В.
- ⁴⁸ *О Дућу Светом* 9, 23. PG 32, 109С. *Υπόμνημα εις τον проф. Ησαιαν*, Trevisan I, 5. Прим. 33 и 6, 8, 102, стр. 19, 21, 25, 27, 289, 291, 148, 178, 185 (184), 188 (187), 194 (193), 199 (198), 255 (254), том II, стр. 31, 127, 153, 165, 187, 201, 295, 297.
- ⁴⁹ ΠΕΡΙ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ 9, 23. PG 32, 109 С. Th. Spidlik, *La Sophiologie de St. Basile*, Roma, 1961.
- ⁵⁰ Уп. Писмо 233, 1. PG 32, 865АС. 868В. ЕПЕ, том I, стр. 147–149.
- ⁵¹ Мт. 9, 28. Јн. 9, 35, 38.
- ⁵² Писмо 234, 3. ЕПЕ. том I, стр. 157; знање (η γνώσις), вера (ι πίστις) и поклоњење Богу (η προσκύνησις του Θεοθ) су три опције богопознања.
- ⁵³ Ομιλία εις την αρχην των Παροιμιων 3. PG 31, 389С.
- ⁵⁴ Firmament, копно.
- ⁵⁵ Видети Ομιλία εις την αρχην των Παροιμιων 3. PG 31, 389С. *Υπόμνημα εις τον проф. Ησαιαν*, 176. Trevisan II, 6. стр. 123.
- ⁵⁶ *Исто*, стр. 4.
- ⁵⁷ *Исто*, стр. 14.
- ⁵⁸ *О Дућу Светом* 30, 79; 29, 77. PG 32, 213D.
- ⁵⁹ *Беседа на почетак Паримија* 5. PG 31, 396А.
- ⁶⁰ *Омилија на Псалам* 45, 8. PG 29, 428С.

⁶¹ *Βесеδα на Псалм 44*, 4. PG 29, 397ABC. *Ἠθικά 70*. PG 31, 816D. *Исто*, 2 и 23. 820B, 836A. *Исто*, 80. Поглав. 11–19, стр. 864–865. Κ. Κουρκούλα, *Αι περι θείου κηρύγματος ιδέαι του Μ. Βασιλείου*, Θεσ/νίκη 1964, Επετηρ, Θεολ. Σχ. Παν/μίου Θεσ/νίκης, том. 7.

⁶² Π. Τρεμπέλα, *цит. δ.* стр. 242.

⁶³ *Πισμο 290*. PG 32, 1029A.

⁶⁴ *Πισμο 222*. 817C; *Πισμο 51*, 1. Courtonne I, 138 (397BC). *Πισμο 102*. Courtonne II, 2–4, 508B–509A.

⁶⁵ *Ομιλιја на почетак Паримија 15 и 17*. PG 31, 417B. 421B.

⁶⁶ *Исто*, 15. 420A.

⁶⁷ *Исто*, 417C.

⁶⁸ *Исто*, 16 и 17. 420B и 421CD.

* *Πισμα 28*, 1. 2; 66, 1; 82 и 136, 2 Courtonne I, стр. 67–68, 157, 184–185, том II, стр. 52. PG 32, 305C. 308B, 424C, 460B, 576B. *Πισμο 206*, 183, 760A. *Πρόσεχε σεαυῶ 4*. PG 31, 205BCD. 208AB *Υπόμν.* εις τον προφ. Ησαϊαν, стр. 102. Trevison I, стр. 289, 291. *Исто*, стр. 57, 177, 179. *Исто*, стр. 106, 299, 301. *Περι Αγ. Πνεύματος*, погл. 29, 74. PG 32, 205BC.

⁶⁹ Ο πνευματικός ανήρ.

⁷⁰ Уп. са Γρηγ. Ναζιανζηνού, *Λόγος 43*, Είς τὸν Μ. Βασίλειον, ἐπιτάφιος 81. PG 36, 604BC. Видети ТА ЕΝ Τῆ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΧΑΡΙΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΓ. ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΑ ЕΝ Τῆ ΕΚΚΛΗΣΙΑ, ΥΠΟ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΤΣΑΝΑΝΑ γ: ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΝ ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ ΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΝ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΝ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1967, стр. 138, 123–139. Γωάννου Δ. Καραβιδοπούλου, ΧΑΡΙΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΑΞΙΩΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ, γ: ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΠΝΕΥΜΑ, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, 1971, стр. 21–33. Κωνστ. Παπαπέτρου, ΧΑΡΙΣ, ΧΑΡΙΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΞΙΩΜΑΤΑ, γ: ΠΕΡΙ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ, Σύναξις Ὁρθοδόξων Θεολόγων, ΑΘΗΝΑΙ 1971, стр. 147–160. Видети: Βασ. Π. Στογιάνος, ΤΑ ΧΑΡΙΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΚΑΙ Η ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ, γ: ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ, ΘΕΣΣ/ΝΙΚΗ, 1988, стр. 544–548. LE SAINT ESPRIT DANS LA VIE DE L'ÉGLISE, LA RESTAURATION ECCLESIALE DE LA COMMUNION AVEC DIEU, γ: LA PERSONNE ET LA COMMUNION DES PERSONNES DANS LA THEOLOGIE DE SAINT BASILE LE GRAND, PARIS, 1991, стр. 304–414.

⁷¹ *Βесеδα на Псалм 48*. 1.

⁷² *Οπιшрна правила 20*, 2.

⁷³ *Ο Духу Светом 1*, 2.

⁷⁴ *Ἠθικά 80*, 22.

⁷⁵ *Ο Духу Светом 15*, 35.

⁷⁶ *Πισμο 159*, 1.

⁷⁷ *Οπιшрна правила 43*, 1.

⁷⁸ *Οπιшрна правила 2*, 1.

⁷⁹ Πлатон. Ὁ θεῖος ἔρωσ.

⁸⁰ *Ο Духу Светом 5*, 7; ἡ στοργή — нежност, приврженост, нежна љубав, најчешће материнска; рачение; desiderium.

⁸¹ Ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός 7.

⁸² *Ο Духу Светом 9*, 23.

⁸³ *Исто*, 26, 61.

⁸⁴ *Οπιшрна правила 7*, 4.

⁸⁵ Εἰς Γόρδιον 3. Εἰς το πρόσεχε σεαυτῶ 4. *Περι ευχαριστίας Α`5*.

⁸⁶ *Ο Евχαристији 1*, 3.

⁸⁷ Εἰς το Αγιον βάπτισμα 7.

⁸⁸ *Исто*.

⁸⁹ Εἰς την Εξαήμερον 9, 4.

⁹⁰ Χρ. ΜΠΟΥΚΗ, Η ουσία της Ἐρησκείας κατα τους Καππαδόκας, стр. 90.

⁹¹ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ – ΤΣΑΝΑΝΑ, Η ανθρωπολογία του Μ. Βασιλείου, стр. 110 и даље.

⁹² Εἰς το πρόσεχε σεαυτῶ 5.

α) αυτογνωσία

β) αυτοανάλυσις

γ) αθτοανάκρισις

δ) αυτοέρευνα

⁹³ *Исто*, 7.

⁹⁴ „Πρόσεχε σου σεαυτώ“ ινα προσέχης Θεω. Исто, 8. Пс. 138, 6.

⁹⁵ Псалом 33, 3, 10.

⁹⁶ Исто, 10.

⁹⁷ Писмо 210, 6.

⁹⁸ Περὶ φθόνου 1.

⁹⁹ Κατὰ οργισμένων 1.

¹⁰⁰ Κατὰ μεθύοντων 2.

¹⁰¹ Опишна правила 5, 3, 6, 2.

¹⁰² Сажета правила 53.

¹⁰³ Исто, 6, 1. Λόγος ασκητικός και παραινεσις περὶ αποταγης 8.

¹⁰⁴ Опишна правила 37, 2. Видети *Правила Светог Василија Великог*, књ. 2, Сремски Карловци, 1996, стр. 68.

I. Hausherr наглашава да Василије, који често говори о непрестаној молитви, као теолог решава проблем привидне неспојивости рада и молитве. „Он не поучава методу кратких и понављаних молитава зато што је оно што њега занима више једно стање душе, неголи многобројност и непрекидност молитава“ (I. Hausherr, *Noms du Christ et voies d'oraison*. Roma, 1960, стр. 158. Т. Špidlik, напомена дела 45–46). Видети, *Редовничка правила*, Загреб, 1985, стр. 159. У вези са радом Tomasa Špidlika S. J., на тему духовности, пажњу привлаче његове књиге *La spiritualité de l'orient chrétien* (Manuel Systématique) Roma, 1978, серија Orientalia christiana analecta 260, i *La spiritualité de l'orient chrétien II. La prière*, Roma, 1988. серија O. C. A. 230.

¹⁰⁵ Опишна правила 39.

¹⁰⁶ Еπιστολή εις Βασίλειον PG 46, 809C.

* Писмо 233, 1. Гал. 5, 19–21: *А позната су дјела тијела која су: прелуба, блуд, нечистоћа, бесрамност, идолопоклонство, чарање, непријатељства, свађе, пакости, гнев, пркоси, раздори, јереси, зависти, убиства, пијанства, раскалашности, и лично.*

¹⁰⁷ Омилија на Псалом 32, 1.

¹⁰⁸ О Духу Светом 16, 38.

¹⁰⁹ Исто, 22, 53.

¹¹⁰ „Ο μέντοι τη θεότητι του Πνεύματος ανακραιβεις νους, ουτος ηδη των μεγάλων έστι θεωρημάτων εποπτικός και καθορα τα θεια κάλλη τοσουτον μέντοι οσον η χάρις ενδίδωσι και η κατασκευη αυτου υποδέχεται.“ (Писмо 233, 1).

¹¹¹ Изласка 1, 1.

¹¹² Омилија на Псалом 44, 5.

¹¹³ Омилија на Псалом 33, 6.

¹¹⁴ Уп. са ΠΑΝ. Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Ο ΜΕΓΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, 1978, стр. 301–309. Видети *Dans ta lumière nous verrons la lumière* (Ps. 35, 10) и *L'illumination par l'Esprit-Saint dans le De Spiritu sancto de Saint Basile* u: *Mystiques d'Orient et d'Occident*, Ysabel de Andia, 1994, стр. 57–75. Такође *In lumine tuo, videbimus lumen* (Ps. 35, 10). Мémorial Dom Jean Gribomont (1920–1986), *Studia Ephemeridis „Augustinianum“* 27, Rome, 1988, стр. 59–74. La doctrine ascétique de Saint Basile de Césarée par Pierre Humbertclaude, l'Institut Catholique de Paris, MCMXXXII. Α. ΘΕΟΔΩΡΟΥ, Η ΠΕΡΙ ΘΕΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΙΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΥΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΜΕΧΡΙΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΙΝΟΥ, ΑΘΗΝΑΙ 1956. Видети: Ιερομ. Αμφιλόχιος Ράντοβιτς, Ο ΤΡΙΑΔΟΛΟΓΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ, у: ΠΕΡΙ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ, ΑΘΗΝΑΙ 1971, стр. 7–33. Видети: Ο ΑΓΙΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ Η ΧΑΡΙΣΜΑΤΙΚΗ ΗΓΕΣΙΑ, у: Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ, π. ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΕΓΠΕΝΤΟΡΦ, стр. 243–266. Видети *Le monachisme an sein de l'Église en Syrie et en Cappadoce; Le monachisme au IVe siècle en Asie Mineure: De Gangres au Messalianisme; Saint Basile et le monachisme enthousiaste; Mystique et orthodoxie; L'origenisme de Saint Basile*, у: *Saint Basile Évangile et Église*, Jean Gribomont, том I, Spiritualité Orientale, № 36, стр. 3–20; 26–41; 44–64; 78–91; 229–242. Такође *Obéissance aux commandements du Seigneur; Renoncement au monde; Suite du Christ; Prière*, у: *Saint Basile Évangile et Église*, Jean Gribomont, том II, Spiritualité Orientale, № 37, стр. 270–363; 413–424; 426–442.